

Hồ Chí Minh với xây dựng nền văn hóa mới Việt Nam

● KHÔNG THỊ NHẬN*

Tóm tắt: Chủ tịch Hồ Chí Minh không chỉ là một lãnh tụ thiên tài, nhà hoạt động chính trị kiệt xuất, người anh hùng giải phóng dân tộc mà còn là một nhà văn hoá lỗi lạc. Trong suốt cuộc đời hoạt động của mình, Chủ tịch Hồ Chí Minh luôn quan tâm sâu sắc đến sự nghiệp xây dựng và phát triển nền văn hoá mới Việt Nam. Tư tưởng Hồ Chí Minh nói chung và tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hoá nói riêng là tài sản tinh thần to lớn của Đảng và dân tộc ta. Qua bài viết này, tác giả khẳng định: Tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hoá vẫn luôn là một điểm tựa tinh thần vững chắc. Đồng thời, với sức sống mãnh liệt, tư nó - tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hoá đã và đang trở thành một bộ phận của nền văn hoá Việt Nam.

1. Về bản sắc và giá trị văn hoá của dân tộc

Từ năm 1943, Người đã quan niệm: “Vi lẽ sinh tồn cũng như mục đích của cuộc sống, loài người mới sáng tạo và phát minh ra ngôn ngữ, chữ viết, đạo đức, pháp luật, khoa học, tôn giáo, văn học, nghệ thuật, những công cụ cho sinh hoạt hàng ngày về mặc, ăn, ở và các phương thức sử dụng. Toàn bộ những sáng tạo và phát minh đó tức là văn hoá. Văn hoá là tổng hợp của mọi phương thức sinh hoạt cùng với biểu hiện của nó mà loài người đã sản sinh ra nhằm thích ứng những nhu cầu đời sống và đòi hỏi của sự sinh tồn”⁽¹⁾. Sau Cách mạng tháng Tám, Chủ tịch Hồ Chí Minh cho thành lập Ủy ban văn hoá lâm thời Bắc Bộ. Tại buổi tiếp đại biểu của Ủy ban này (ngày 7.9.1945), Người chỉ rõ: bốn phận của các ngài là lãnh đạo tư tưởng quốc dân, đấu tranh cho độc lập và kiến thiết một nền văn hoá mới. Chính vì nhận thức rõ vị trí, vai trò của văn hoá, nên dù rất bận rộn trong những ngày đầu mới giành chính quyền, Chủ tịch Hồ Chí Minh vẫn chủ trương mở Hội nghị văn hoá toàn quốc lần thứ nhất (ngày 24.11.1946). Tại đây, Người có bài phát biểu quan trọng định hướng cho xây dựng

nền văn hoá mới Việt Nam sau này. Người chỉ rõ nhiệm vụ xây dựng nền văn hoá mới là: “Phải triệt để tẩy trừ mọi di tích thuộc địa và ảnh hưởng nô dịch của văn hoá đế quốc. Đồng thời, phát triển những truyền thống tốt đẹp của văn hoá dân tộc và hấp thụ những cái mới của văn hoá tiến bộ trên thế giới, để xây dựng một nền văn hoá Việt Nam có tính chất dân tộc, khoa học và đại chúng”⁽²⁾.

Nói đến văn hoá là nói đến phẩm chất, giá trị và trình độ của con người. Nuôi dưỡng các phẩm chất, bồi đắp các giá trị tinh thần, tư tưởng, tình cảm và nâng cao trình độ dân trí là những chức năng không thể tách rời của văn hoá. Hồ Chí Minh cho rằng, trong hoàn cảnh chính trị bị áp bức, nền văn hoá của ta không thể nảy sinh và phát triển được; dân tộc còn bị nô lệ thì văn hoá cũng mất tự do. Vì vậy, văn hoá muốn tự do thì phải tham gia cách mạng. Những người làm công tác văn hoá cần phải sử dụng văn hoá như một vũ khí sắc bén để giải phóng chính trị, giải phóng xã hội, giải phóng văn hoá, mở đường cho văn hoá phát triển. Nhiệm vụ của chúng ta là phải biến

* ThS, Đại học Điều dưỡng Nam Định

một nước đót nát, cực khổ thành một nước có văn hoá cao và đời sống tươi vui, hạnh phúc. Từ ý thức rõ ràng là giành lại cho dân tộc nền văn hoá của mình đang bị chủ nghĩa thực dân nô dịch, phá huỷ, Hồ Chí Minh đã tìm mọi cách và mọi con đường đưa ánh sáng văn hoá mới soi đường cho nhân dân, đồng thời trang bị cho họ tư tưởng giải phóng dân tộc, giải phóng xã hội, giải phóng con người, coi đó là mục tiêu cao nhất của nền văn hoá mới.

Với tư duy biện chứng, Hồ Chí Minh chỉ rõ: “Trong công cuộc kiến thiết nước nhà có bốn vấn đề cần chú ý đến, cũng phải coi là quan trọng ngang nhau: chính trị, kinh tế, xã hội, văn hoá”⁽³⁾. Trong bốn yếu tố đó, kinh tế là nền tảng của việc xây dựng văn hoá, vì vậy phải xây dựng kinh tế làm cơ sở hạ tầng cho xây dựng văn hoá. Văn hoá là một trong những mục tiêu, nhiệm vụ xây dựng xã hội mới: “Muốn tiến lên chủ nghĩa xã hội thì phải phát triển kinh tế và văn hoá”, và “phát triển kinh tế, văn hoá để nâng cao đời sống vật chất và tinh thần (văn hoá) của nhân dân ta”. “Trình độ văn hoá của nhân dân nâng cao sẽ giúp chúng ta đẩy mạnh công cuộc khôi phục kinh tế, phát triển dân chủ. Nâng cao trình độ văn hoá của nhân dân cũng là một việc cần thiết để xây dựng nước ta thành một nước hoà bình, thống nhất, độc lập, dân chủ và giàu mạnh”⁽⁴⁾. Sau này, trong *Di chúc*, Người còn căn dặn lại: “Đảng cần phải có kế hoạch thật tốt để phát triển kinh tế và văn hoá, nhằm không ngừng nâng cao đời sống của nhân dân”⁽⁵⁾.

Văn hoá và chính trị đều là những yếu tố thuộc kiến trúc thượng tầng và có quan hệ mật thiết với nhau. Một nền chính trị đúng đắn phải được xây dựng trên cơ sở một nền văn hoá tiên bộ. Một nền văn hoá tiên bộ phải hướng vào phục vụ nhiệm vụ chính trị cao cả của đất nước. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nhấn mạnh: “Cần làm thế nào cho văn hoá vào sâu trong tâm lý của quốc dân, nghĩa là văn hoá phải sửa đổi được tham nhũng, lười biếng, phù hoa, xa xỉ. Tâm lý của ta lấy tự do, độc lập làm gốc - văn hoá phải làm sao cho ai cũng có lý tưởng tự chủ, độc lập, tự do”⁽⁶⁾.

2. Văn hoá là một mặt trận, người làm công tác văn hoá là chiến sĩ trên mặt trận ấy

Người nhiều lần nhấn mạnh: “Trong sự nghiệp vĩ đại kháng chiến kiến quốc của dân tộc ta, văn hoá gánh một phần rất quan trọng”⁽⁷⁾. Ngay trong cuộc

kháng chiến chống Pháp, Người chủ trương xây dựng nền văn hoá kháng chiến và kháng chiến hoá văn hoá. Trong *Thư gửi Hội Nghị văn hoá toàn quốc lần thứ hai* (15.7.1948), Hồ Chủ tịch viết: “Chúng ta cần phải xây đắp một nền văn hoá kháng chiến kiến quốc của toàn dân”⁽⁸⁾. Tham gia kháng chiến là con đường duy nhất là nhu cầu tất yếu của văn hoá và những hoạt động trong lĩnh vực văn hoá. Tham gia kháng chiến không chỉ để đóng góp tích cực vào cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc, mà còn vì nhu cầu tồn tại và phát triển của bản thân văn hoá, vì sự tự do của người làm văn hoá. Cũng như các chiến sĩ khác, chiến sĩ văn hoá “có nhiệm vụ nhất định, tức là phụng sự kháng chiến, phụng sự Tổ quốc, phụng sự nhân dân”⁽⁹⁾. Người đòi hỏi các nhà văn hoá ta có những tác phẩm xứng đáng, chẳng những để biểu dương sự nghiệp kháng chiến kiến quốc bây giờ, mà còn để lưu truyền những gương mẫu oanh liệt kháng chiến kiến quốc cho con cháu đời sau. Để hoàn thành trọn nhiệm vụ của mình, người chiến sĩ văn hoá phải đồng thời bồi dưỡng cả phẩm chất và tài năng, có “lập trường vững, tư tưởng đúng”⁽¹⁰⁾, “cần tổ chức chặt chẽ và đi sâu vào quần chúng”⁽¹¹⁾.

Từ việc tìm đường cứu nước mang ý nghĩa văn hoá đến việc dùng văn hoá và các phương tiện văn hoá nhằm phụng sự sự nghiệp kháng chiến, kiến quốc, Hồ Chí Minh đã thực sự tiến hành và lãnh đạo một cuộc kháng chiến mang tính chất văn hoá sâu sắc: văn hoá vì hoà bình, văn hoá vì hạnh phúc của nhân dân, chống lại cuộc xâm lăng về văn hoá của chủ nghĩa thực dân.

3. Cần coi trọng xây dựng đời sống mới và lối sống mới

Ngay sau Cách mạng tháng Tám năm 1945, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã lãnh đạo cả dân tộc Việt Nam vững bước và xây dựng đời sống mới trên tất cả các lĩnh vực từ kinh tế, chính trị, văn hoá đến các hoạt động cụ thể nhằm làm cho “đời sống của dân ta, vật chất được đầy đủ hơn, tinh thần được vui mạnh hơn”⁽¹²⁾. Thực hành lối sống mới trong sạch, lành mạnh, làm sao cho ngay khi đời sống vật chất còn chưa cao, phải có tinh thần tự lực, tự cường, phát huy nội lực, cần kiệm xây dựng đất nước. Thực hành đời sống mới là làm việc “ai cũng tán thành, không ai phản đối”; lợi nhiều chứ không hại. Cách thực hành

đời sống mới tốt nhất là mỗi người phải tự làm, cán bộ phải tuyên truyền, giải thích và nêu gương; không được ép buộc mà phải thấu suốt tinh thần dân chủ trong quá trình thực hiện. Xây dựng đời sống mới phải tiến hành song song với đấu tranh chống các tệ nạn xã hội. Trước hết là những tệ nạn do chế độ cũ để lại, những hành vi xa xỉ, hình thức, những tệ nạn tham nhũng, lãng phí, sau nữa là chống bệnh quan liêu, mệnh lệnh là nguồn gốc sinh ra tham ô, lãng phí. Cán bộ, đảng viên phải nâng cao tinh thần phụ trách, nêu gương “cần kiệm liêm chính”; phải kiên quyết chống thói hội họp lu bù, mất thi giờ, hại sức khỏe mà không kết quả thiết thực”⁽¹³⁾.

Mặc dù công việc kháng chiến hết sức bề bộn, Chủ tịch Hồ Chí Minh vẫn viết cuốn *Đời sống mới* và cuốn *Sửa đổi lối làm việc* nhằm giáo dục nếp sống văn hoá mới. Sau này, Người còn đề xướng phong trào “*Người tốt, việc tốt*” nhằm khuyến khích mọi người làm nhiều việc tốt, nêu gương sáng văn hoá cho xã hội.

4. Kết hợp hài hoà, đúng đắn giữa truyền thống và hiện đại, dân tộc và quốc tế

Hồ Chí Minh chủ trương xây dựng nền văn hoá mới với nội dung “xã hội chủ nghĩa và tính chất dân tộc”. Theo Người, đó chính là sự gắn kết mật thiết và trở thành một bộ phận của sự nghiệp cách mạng, là sự hài hoà giữa lý tưởng độc lập dân tộc với lý tưởng xã hội chủ nghĩa trong nền văn hoá mới. Như vậy, nền văn hoá mới mà Hồ Chủ tịch chủ trương xây dựng là phải bao hàm những giá trị bền vững, cao quý và những tinh hoa văn hoá và truyền thống dân tộc, cùng những giá trị mới được xây đắp và phát triển trong thời kỳ hiện đại của dân tộc.

Về phẩm chất dân tộc, nét đậm đà bản sắc văn hoá dân tộc của nền văn hoá mới, trước hết nó có cội rễ từ dân tộc, mang tâm hồn, diện mạo, đặc trưng cốt cách dân tộc. Người nhấn mạnh: cần “trau dồi cho văn hoá Việt Nam có tinh thần thuần túy Việt Nam”. Xây dựng nền văn hoá mới là phải “lột cho hết tinh thần dân tộc”, “phát huy cốt cách dân tộc” cả ở chiều sâu nội dung văn hoá, cả trong hình thức, phương thức thể hiện nội dung đó.

Mỗi dân tộc trong cộng đồng Việt Nam đều sáng tạo nên những truyền thống, tính cách riêng của dân tộc mình. Trải qua quá trình lịch sử lâu dài, các bản

sắc riêng của từng dân tộc không ngừng bổ sung, ảnh hưởng lẫn nhau, tạo nên sự phong phú, đa dạng của nền văn hóa Việt Nam thống nhất, đồng thời tạo cơ sở thực hiện sự bình đẳng giữa các dân tộc. Sự thống nhất của nền văn hóa dân tộc đã được chứng minh, thử thách và tỏ rõ tính bền vững của mình qua lịch sử hàng nghìn năm đấu tranh chống đồng hóa của ngoại bang. Hiện nay, tính thống nhất đó biểu hiện tập trung ở việc các dân tộc trong cộng đồng người Việt Nam nhất trí, đồng lòng phấn đấu xây dựng một nước Việt Nam dân giàu, nước mạnh, xã hội công bằng, dân chủ, văn minh. Bảo vệ, tăng cường tính thống nhất của nền văn hóa và bảo tồn, phát huy những giá trị văn hóa của mỗi dân tộc trong cộng đồng Việt Nam là hai nội dung của một nhiệm vụ có ý nghĩa chiến lược trong sự nghiệp xây dựng, phát triển nền văn hóa. Trước xu thế khu vực hóa, toàn cầu hóa của thế giới hiện nay, không một quốc gia nào có thể phát triển trong sự tách biệt với thế giới. Hội nhập về kinh tế, giao lưu về văn hóa giữa các nước đang diễn ra hết sức sôi động. Tình hình đó đang mở ra thời cơ lớn để thâm hóa những tinh hoa văn hóa, văn minh nhân loại, làm phong phú thêm cho văn hóa dân tộc mình, rút ngắn khoảng cách của chúng ta với thế giới.

Một nền văn hoá thâm sâu phẩm chất nhân văn và dân chủ

“Hợp với tinh thần dân chủ”. Đó là một nền văn hoá mà trước hết là yêu thương, tôn trọng con người, góp phần phát triển toàn diện con người, đặc biệt bồi dưỡng, nâng cao tư tưởng, tình cảm phong phú, cao đẹp của con người. Trong quan niệm và trong chỉ đạo xây dựng nền văn hoá mới, Hồ Chí Minh thường xuyên nhấn mạnh một chức năng có vị trí đặc biệt của văn hoá: phải tăng cường liên hệ với thực tế, đi sâu vào cuộc sống của nhân dân, để tìm hiểu, phản ánh những lo âu và suy nghĩ, tình yêu và khát vọng, cuộc đời và số phận... của nhân dân vừa để đưa ánh sáng văn hoá đến mọi nhà, mọi người, đặc biệt đến với đồng bào các dân tộc thiểu số, đến các vùng sâu, vùng xa. Người nhắc nhở: “Nói chung văn hoá của ta còn loanh quanh trong thành phố, chỗ để ăn, chứ chưa đến chỗ đồng bào Mèo, đồng bào Mán”⁽¹⁴⁾.

Thâm nhuần quan điểm của chủ nghĩa duy vật lịch sử: quần chúng nhân dân là người sáng tạo ra mọi của cải vật chất và tinh thần, sáng tạo ra văn hoá, do đó

họ phải được hưởng thụ các giá trị văn hoá. “Văn hoá phải thiết thực phục vụ nhân dân, góp phần vào việc nâng cao đời sống vui tươi, lành mạnh của quần chúng”⁽¹⁴⁾. Đây là nội dung cốt lõi của tính nhân dân trong xây dựng nền văn hoá mới mà Chủ tịch Hồ Chí Minh khởi sướng.

Bồi dưỡng, đào tạo, sử dụng đội ngũ làm công tác văn hoá

Để xây dựng và phát triển nền văn hoá mới, cần phải bồi dưỡng, đào tạo, sử dụng đội ngũ trí thức và nhân tài chuyên môn làm văn hoá. Hồ Chủ tịch rất coi trọng nhân tài, trí thức trong xây dựng nền văn hoá mới. Tư tưởng sử dụng trí thức của Người không chỉ thể hiện bằng các chủ trương, lời kêu gọi, mà còn thông qua những việc làm cụ thể của chính Người.

Ngay từ năm 1930, trong *Sách lược văn hoá* của Đảng, Người đã nhấn mạnh: “Phải hết sức liên lạc với tiểu tư sản trí thức... để kéo họ đi vào phe vô sản giai cấp”. Sau khi Mặt trận Việt Minh được thành lập (1941), nhiều tổ chức trí thức được thành lập như Hội Văn hoá cứu quốc Việt Nam (1944), Đảng dân chủ Việt Nam (1944), v.v..

Trong Cách mạng tháng Tám và trong kháng chiến chống Pháp, Người đã tập hợp và lôi kéo được đông đảo các tầng lớp nhân sĩ, trí thức yêu nước đi theo cách mạng, theo kháng chiến, hoà mình vào nhân dân. Trong công cuộc kiến thiết nước nhà, cần phải có nhân tài, Người kêu gọi: “Đồng bào ta ai có tài năng và sáng kiến về những công việc đó, lại sẵn lòng hăng hái giúp ích nước nhà thì xin gửi kế hoạch rõ ràng cho Chính phủ. Chúng tôi sẽ nghiên cứu kế

hoạch ấy một cách kỹ lưỡng có thể thực hành được sẽ thực hành ngay”⁽¹⁶⁾. Trong sử dụng và đào tạo trí thức cho xây dựng nền văn hoá mới, Hồ Chí Minh luôn yêu cầu phải có phương châm thích hợp: vừa sử dụng kết hợp cải tạo đội ngũ trí thức cũ, vừa đào tạo phát triển lực lượng trí thức mới, nòng cốt là trí thức xuất thân từ công nông.

Tóm lại, Hồ Chí Minh đã đề xướng và lãnh đạo xây dựng một nền văn hoá mới, văn hoá cách mạng Việt Nam mà ngày nay chúng ta gọi là nền văn hoá tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Các quan điểm tư tưởng cơ bản của Hồ Chí Minh về văn hoá đã và đang định hướng cho việc xây dựng và phát triển nền văn hoá mới Việt Nam.

Những tư tưởng, hành động và tấm gương của Chủ tịch Hồ Chí Minh về văn hoá đã được thể hiện trong nhiều nghị quyết, chỉ thị của Đảng ta, đặc biệt trong *Đề cương văn hoá Việt Nam* (1943) và trong Nghị quyết Hội nghị Trung ương 5 khoá VII (1998): *Về xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc*./

- (1) Hồ Chí Minh, *Toàn tập*, T3, Nxb. CTQG, H., 1996, tr.431.
- (2), (9), (10) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, T6, tr.173, 368, 368.
- (3) *Báo Cứu quốc*, số ra ngày 8.10.1945.
- (4) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, T8, tr.281-282.
- (5) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, T12, tr. 511.
- (6) *Báo Cứu quốc*, số ra ngày 25.11.1946.
- (7), (8), (11), (12) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, T5, tr.464, 264, 264, 95.
- (13), (15) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, T10, tr.314, 59.
- (14) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, T9, tr.249.
- (16) Hồ Chí Minh, *Sđđ*, T4, tr.99.

Ho Chi Minh with the construction of the Vietnamese new culture

Abstract: *President Ho Chi Minh is not only a genius leader, an outstanding political activist, a national hero of liberation but also a prominent cultural activist. Throughout his life, President Ho Chi Minh always paid great attention to the cause of building and developing a new culture in Vietnam. Ho Chi Minh's thought in general and Ho Chi Minh's thought about culture in particular are the great spiritual assets of the Party and people. Through this article, the author affirmed: Ho Chi Minh's thought on culture has always been a strong spiritual supporter. At the same time, with its vigour life, Ho Chi Minh's thought on culture itself has become a part of Vietnamese culture.*